

KÖDÖBÖCZ GÁBOR

A pusztulás stációi Ferenczes István tényfeltáró krónikáiban

A siculicidium (székelyölés) – lett légyen idegenkezűség vagy önpusztítás következménye – évszázadok óta történelmi, szociológiai tény. Hozzáteve, hogy a tatár–török betörésektől kezdve a mádэфalvi veszedelmen keresztül, a Trianon nyomán bekövetkezett bestialitásokkal bezárólag a külső erőszak miatti sorozatos vérvesztéseket nagyjából száz-félszáz évenként kellett elszenvednie az erdélyi, azon belül pedig a székelyföldi magyarságnak. A kollektív sorstapasztalat sugallatos erővel és érzékletes pontossággal szóval meg Ferenczes István *Havazás énvelem* című lírai esszéjében: „Mintha a szívem dobogna ezen a hőmezőn. Mintha kitepték volna, s nem lenne már enyém. Kishazám Bermuda-háromszögében, Csiksomlyó, szülőfalum, Csikpálfalva és Madэфalva között úgy jön a havazás velem, lüktetőn, légszomjasan, mint a haramiák után a sors: még ma óv, ápol és eltakar, holnap elárul és vesztőhelyre visz. [...] Mint a madár: ágról ágra vándorol itt a lélek, a havazás kataklizmái közt az ember úgy gyógyul ki az elmúlás pusztító kényszeréből, hogy beledöbben a felismerésbe: Istenem, túléltem ezt a veszedelmet is. A léleknek összes Siculicidiumait, az összes betervezett és nem betervezett, száz-félszáz évenkénti ’érvágásokat’ a szegény nemes székely nemzetem.”

A folyamatos fenyegetettség és pusztulás élménye a kortárs erdélyi próza egyik vissza-visszatérő motívuma. A kínálkozó példák közül Lőrincz György, illetve Csender Levente szimbolikus-ikonikus művéből idézek egy-egy idevágó szövegrészt: „Az otthonosságot akarják megvonni tőlünk – gondolta. Hogy ne érezzük jól magunkat ezen a földön. Itthon... A szülőföldünkön, ahol csak az őseink sírjába botlunk. És sikerült. [...] Otthonalanság, hontalanság érzése lett úrrá rajtuk. [...] Megszaporodtak az öngyilkosságok. Sajgóföld máskor imába foglalt képe az örömtelen, gúzsba kötött élet jelképévé vált, sokan önmarcangoló gyötrelem nélkül vágtak neki az új honkeresésnek. Ha valaki nyugatra szóló útlevelét

kapott, többé nem tért haza” (*Pusztulás*); „Ha a pusztulás gyökeret ereszt, leteper mindenkit, addig dolgozva, míg a kiszemelt önmaga ellen fordul, saját kezével véget vet életének [...] és minél több áldozata van, annál erősebb a pusztulás örvényének a húzása. [...] Nincs már család, ezt már nem lehet összerakni, ez a régen családnak nevezett valami már nem létezik, mintha egy zsák lisztet szórtak volna szét, atomjaira hullt, mindenki külön, a szálak elszakadtak. [...] Főlöslleges is számolni a pusztulás fajtáit, csak az a baj, hogy az egészből hiányzik az emberi méltóság, és ez az egész olyan kilátástalanul megy a pusztulás felé, és céltalan követik egymást a napszakok is” (*Szűnőföldem*).

A folyton önmagát ismétlő s a legvadabb orwelli abszurdot is megcsúfoló történelem golgotás képei jelennek meg Ferenczes István irodalmi igénnyel megformált tényfeltáró krónikáiban. A *Székely apokalipszis* (1994; 2002) a dokumentumriport, az *Ordasok tépte tájon* (1997) a szépprózába hajló riportnovella, a *Székely tántorgó* (2006) pedig a vallomásos lírai esszé műfajában mutatja föl a pusztulás stációit, illetve a vereség- és veszteségtudattól motivált közérzet székely és csángómagyar sorsot determináló, lélek- és közösségromboló következményeit.

A három egymást feltételező, kontextuálisan is szorosan összefüggő kötet már külső megjelenésével és címével is sokat elárul arról a totálisan kiszolgáltatott farkasverem-létről, amely Trianon óta a romániai magyarság sorsát jellemzi. A székelysége vonatkoztatott ’apokalipszis’ a ’tántorgóval’ együtt éppolyan komor képzeteket keltő, drámaian nyugtalanító metafora, mint a balkáni-bizantin típusú önkénynek prédául szolgáló ’ordasok tépte táj’. A címlapon látható fotók (csikszentdomokosi áldozatok emlékműve; temetői keresztet felállító törekeny csángó asszonyok; isten háta mögötti elesettséget és kismimizettséget asszociáló parasztszekér, hátulján magába roskadó, semmibe révedő, elárult öregemberrel) atmoszféri-kusan is rendkívül kifejezőek, ráadásul transzparens módon ragadják meg a kötetbeli tartalmakat, jelentéseket. Mintha csak azt üzennék az illusztrációk is, amit a Szabófalváról származó Perka Mihály történetében olvashatunk: „Nekünk nincsenek már balladánk. Az életünk lett ballada.”

A történelmi viszontagságokat és sorozatos sorscsapásokat tematizáló könyvek nemegyszer sokkoló tényei magyarázhatják talán a szóban forgó művek viszonylag soványka recepcióját, a kritika már-már

Elhangzott az Írott Szó Alapítvány *Történelmi emlékezet, szociográfia és fikció a mai magyar prózában* című konferencián, 2013. szeptember 20-án.

zavarba ejtőnek tűnő visszafogottságát. Ez leginkább az *Ordasok tépte tájon* és a *Székely tántorgó* esetében érvényes. A szerzővel készült, Vajda Andrea, Petres László, Elek Tibor és Ködöböcz Gábor által jegyzett interjúk valamelyest azért kedvezőbbé teszik a képet. A beszélgetésekből idézek néhány témánkhoz illő szövegrészt:

„Az állandó fenyegetettség, a halál egész korán ott volt az életemben, permanens temetés és küzdelem volt az életünk, láttam a halált állandóan. [...] Szóval állandóan a pusztulás tudatában éltünk családirag, de ugyanakkor a közösség is. A közösség is állandóan épült le. [...] Ráadásul itt van az állandó körülkerítettség érzete, látom, mint szorul körülöttünk a gyűrű. Először a Partiumot románosították, aztán jöttek egyre beljebb, Kolozsvár, Marosvásárhely, közben levált rólunk a szász pajzs, s lassan a Székelyföld pereme, városai is románosodnak. Csíkszeredában az én ifjú koromban nem volt öt román családnál több, ma már tizenhárom százaléka a városnak román, és egy ötvenezres városról van szó. Mi pedig állandóan csak fogyunk, fogyunk, és nemcsak az élettérben vagy létszámban, hanem a szellemiekben is. [...] A pusztulás és vereséges helyzetek állandó élménye ellenére szüleimtől, édesanyámtól is azt tanultam, és a környezetemet is az jellemezte, hogy na jó, összeomlott megint valami, de akkor kezdjük előlről, az újrakezdés kényszere, parancsa mindig ott munkált bennünk” (Hitel, 2005/3); „A csángók a szívem csücskét képezik. A csíki székelyek mindig is kapcsolatban voltak a moldvai magyarokkal. [...] Amikor a Falvak Népéhez kerültem, direkt feladatult adták, hogy Moldvába is be kell menni riportot készíteni. Ezek az élmények mind felgyűltek bennem. 1990 után még gyakrabban jártam oda, és írtam is róluk. [...] És ott volt az a csodálatos nyelv, ami döbbenetes volt, nemcsak mint újságírónak, hanem mint költőnek is, sokszor mintha a *Halotti Beszédet* hallottam volna. Jó volt közöttük elvegyülni, azokat a jó savanyú borokat inni, elbeszélgetni, szebbnél szebb történetekkel meg sorsokkal találkozott az ember. Ezekből az élményekből, a Mádéfalva–Comanesti–Onesti között közlekedő vonatokon, autóbuszokon utazgatva, ahol hallottam azokat az embereket suttogva beszélni, ezekből a suttogásokból és sikolyokból állt össze *Didergés* című versem. [...] A székely lenézi a csángót, holott amikor kikerül saját közegéből, a nyáj melegéből, a legvédtelenebbé válik, nem bír alkalmazkodni. Bukarest, Galati, Ploiesti több székelyt nyelt

el, mint Amerika. Ezért szoktam azt mondani, hogy a moldvai magyarok mostani állapotukban való megmaradása egyfajta csoda. A személyes empátián kívül ilyen szempontból, sorskérdésként is érdekelnek ők. Nem véletlenül vállaltuk fel a székelység mellett a Moldvai Magyarság szerkesztését” (Helikon, 2009/1.); „Erdélyben a harc ma már a szórvány iskolákért s a minőségért folyik. Moldva egy külön eset. Ott él ugyanis egy több tízezerre tehető, vagy százezrekre is tehető katolikus közösség, amelyet csángó magyarnak mondunk. Természetesen az asszimiláció nagyon előrehaladt, de még 50-60 ezren beszélnek az anyanyelvet. Permanensen folyik a harc az anyanyelvi oktatásért, hogy legalább az anyanyelvet tanulhassák az iskolában. Ők nem azért harcolnak, hogy teljesen magyar oktatás legyen, hanem, hogy az anyanyelvüket tanulhassák az iskolában. Ezt a jelenlegi román hatalom, mint az előző mindenféle román hatalom, beleértve az államot és az egyházat is, keményen ellenezte, ellenzi. [...] Az tény, hogy nagy az asszimiláció, én viszont azt mondom, hogy mindig fog maradni egy 10-20 ezres közösség, aki odabenn magyarul fog beszélni, s azt hiszem, el fog jönni az idő, amikor reneszánsza lesz a csángó identitásnak. [...] Végül is nem hiszem, hogy eltűnik ez a sokat szenvedett etnikum. A globalizációt nem nagyon szeretem, megvannak a maga hátrányai, de van egyfajta előnye is: most már a csángókat sem lehet középkori sötétségben tartani. Ők is kezdenek mozogni, világot járnak, látnak, hallnak. Most már nem egyedüli hírforrás a pap, a román állami iskola, hanem a világ az ő számukra is kezd kitágulni. [...] Azt is el kell mondanom, hogy nem érdekmentes az én csángószerelmem. Ők azt a modellt szállítják – az elcsángósodás veszélyét –, amely fenyegeti az erdélyi magyarságot is, és minden kisebbségben élő népet. Egyfajta modellt mutatnak fel a csángók, hogy milyen jövő várhat ránk, hogyha olyan lesz a 21. század, mint amilyen az elmúlt 20. század volt. Az elcsángósodás veszélyét legjobban Dél-Erdélyben érzem” (Új Forrás, 2003/7).

A jelen dolgozatban vizsgált Ferenczes-kötetek koherenciáját leginkább a líraisággal érezett, túlnyomórészt balladisztikusra hangolt partitúra adja, amely a székely és csángó magyar életvilág neuraszténiás tartalmait (legfőképpen idegenség- és hazátlanság-élményét) Csíkszentdomokostól Budapestig, „Szabófalváról San Franciscóig” terjedő sorsdemonstrációként, összmagyar sorsképletként képes megragadni.

„Gyásztól gyászig élünk... És eltelt az életünk...” – szól a családtörténet esszenciája, mintegy a székely keserves és a csángó kíneskeserves foglalataként, a bölcsőtől a koporsóig tartó szenvedések és szorongások, félelmek és fájdalmak puritánul pontos összegzéseként. A székelyföldi, a gyimesi és a moldvai magyar közérzet szintéziseként, afféle apokrif szabadvers-lamentációként olvashatjuk a drámaian nyugtalanító, címével is disszonáns *Tempromok* alábbi szöveg-helyét: „elkobzott magánhangzók kipusztított falvak zuhannak rád osztályon aluli utasként rettegsz / menekülsz át minden évszakon mint akinek nyelve alá aknamezőket telepítettek / mint akinek nyelv fölött bitófák erdeje sűrűsül a nagy körtánc legaljára belöktek élve elvermeltek látszik jól hogy árva vagy itthon is idegen vagy [...] Én igen nagy vétkem anyanyelvem te árva porondra lökött körberöhögött ablakon kidobott kápolnavirág magvaszakadt csángó utolsó bűnjele kitől dührohamot kap a hivatal kenyér vagy te kereszttel áldott homlokomra fölszegezett golgotás pecsét álmunkban is félünk már véled szólani?”

Ferenczes István a fentebb már idézett 2005-ös beszélgetésben mondja az alábbiakat: „Amikor újságíró lettem 1968 után, voltunk néhányan, akiknek az újságírói, írói eszményei nagyon közel álltak a két háború közötti népi írókéhez, valami olyasmit, olyan szociografikus munkákat szerettünk volna mi is csinálni. Erre azonban csak helytel-közzel volt módunk azokban az években, s én azzal próbáltam áthidalni az akadályokat, hogy próbáltam valamennyire irodalmasítani a szövegeimet, miközben igyekeztem megőrizni a valóságkeletemeket. Szándékaim szerint ezek tulajdonképpen előmunkálatok lettek volna a szépprózához.”

Jóllehet Ferenczes Istvánnak nem ez volt a célja, de a XX. századi erdélyi sorsot a székely magyarok és a moldvai csángók primátusával bemutató könyveivel mindenképpen történelmet írt. Történelmet abban az értelemben is, hogy a történelemkönyvekben, monografikus munkákban említetlenül hagyott egyéni és kollektív szenvedéstörténeteknek ad hangot. Egyebek mellett a Maniu-gárdisták 1944 őszén Csíkban és Gyergyóban elkövetett gyalázatos rémtetteiről szól, ami az *Erdély története III.* kötetében „véres atrocitásként” szerepel ugyan, de a mézárások konkrét tényeit teljesen homályban hagyva, ezáltal elmaszatolva és súlytalanítva a történeteket.

A szerző a Magyar Napló Kiadó *Önképünk az ezredfordulón* című szociográfia-sorozatában jelentette meg az 1994-ben Erdélyben már kiadott *Székely apokalipszis* című könyvét. Már a kötet elő- és hátsó borítója is jelzi, hogy szokatlanul megrázó, döbbenetes olvasmányban lesz részünk. A könyvbéli történetekkel szembeesülve olyasféle benyomásunk támadhat, hogy az itt megjelenő emberi hitványság tovább már nemigen fokozható. Sajnos azonban a középkelet-európai történelem másutt, például a Délvidéken is hasonló rémségeket produkált. Az 1944-es jugoszláviai vérengzést feldolgozó könyvek (Cseres Tibor: *Vérbosszú Bácskában*; Matuska Márton: *A megtorlás napjai*; Illés Sándor: *Akikért nem szólt*

Szent Pál

a harang) Szakolczay Lajosnál a „véletlen triptichonjaként” jelennek meg.

Ferenczes István – író-dokumentaristaként – a történelmi riportázs módszerével él, s ennek segítségével tárja föl az emlékezetben megmaradt, a családokat és kisközösségeket azóta is kísértő história

lélektani tényeit. A mélyen megrendítő könyv közép-pontjában a címadó dokumentumriport áll. A történet, illetve az emlékmontázsokból kikerekedő történésfolyamat egyetlen hatalmas sírás, a művön az áldozatok hozzátartozóinak, ismerőseinek siratóéneke vonul végig. A balladai stilizáltsággal megszólaló szereplők egyénítéséhez Ferenczes Istvánnak nyilván íróként van köze.

A *Székely apokalipszis* (1994) önvallomásokból és dokumentumriportokból fölépülő vád- és védirat, afféle „vérrel szerzett evangélium”, amely a hírhedt Maniu-gárdisták 1944 őszen elkövetett esztelen székelyföldi öldöklését, ezen belül is főként a csíkszentdomokosi vérengzést mutatja be. S teszi mindezt személyes hitelű megnyilatkozásokkal, a mártírok és túlélők iránti maximális részvétellel és tisztelettel. Miként Tóth Zoltán Magyar Napló-beli recenziójában olvashatjuk: „A dokumentumriport a közlők egyéni stílusának, illetve az ízes székely népnyelvnek köszönhetően sokkal hitelesebbé, életközelibbé, kézzelfoghatóbbá teszi a történéseket.” Ferenczes István egy pillanatig sem tetszeleg a mindentudó elbeszélő szerepében; nem mesél, hanem meséltet. A közeli hozzátartozók és falubeli szemtanúk emlékezéseiből áll össze a tizenegy csíkszentdomokosi áldozat szenvedésrajza, az egymást kiegészítő komor emlékmozzaikokból ismerhetjük meg a helyi Gábor kertben kivégzett székely magyarok utolsó óráit, illetve a túlélők tragédia utáni bénultságát. A 27 évesen agyonlőtt Kurkó Józsefnek például ezek voltak az utolsó szavai: „Istenem, olyan ártatlan vagyok, mint a kerek ég, s most ártatlanul meg kell haljak”. A 31 évesen meggyilkolt Kósa János pedig azt mondta a kivégzőnek: „Úgy célozz testvér, hogy egyből haljak meg”.

A magyar–román megbékélés szempontjából igen csak elszomorító, ahogyan az egyik vádlott (Lazár Ion) az utolsó szó jogán megnyilvánult: „Eszem ágában sincs, hogy arra gondoljak, hogy az elkövetett gyilkosságok miatt valaha is – még álmomban sem – lelkiismeretfurdalást érzek”. Ráadásul az áldozatok hozzátartozóinak az aránytalanul elnéző s mármár tragikomikus bírósági ítéletek sem adhattak semmiféle megnyugvást, sem jóvátételt. Talán a gyilkosokkal vállalt bűnös cinkosság is táplálhatja az édesapjára emlékező és a potenciális áldozatok nevében megszólaló Szakács János félelmeit: „Most es bármikor megtörténhet a gyilkolás, nincs egy fa, ahova elbújunk, münkét nem oltalmaz senki, csak a Szűzanya”.

Az *Ordasok tépte tájon* segélykiáltásszerű világa a megszorítottak és megaláztatottak elborzasztó példatára. A szívszorító történetek sorozatos sorscsapásokat elszenvedő szereplői azonban a gyakran abszurdításba hajló tragédiák közepette is példászerű küzdeni tudással, élni akarással tesznek hitet a Németh László-i tanítás mellett: „a sors erősebb az embernél, de az ember több a sorsnál.” S mivel van hitük, imádkozni is tudnak. Az Istenhez szóló fohász mindig a megszenvedett, igaz élet méltóságával, ám nemegyszer a kétségbeesés méltóságával tör felszínre. A mindennapos vereségek és veszteségek között vergődő figurák létük tragikumát érzékelve azzal a kétségbeesett, reményen túli reménnyel fordítják arcukat az ég felé, amely a 130. zsoltár könyörgésében szólal meg: „Tehozzád teljes szívből kiáltok szüntelen / E siralmas mélységből hallgass meg Úristen!” A fátumszerű kényszerűségek és megrendítő életballadák szereplői – Kedves Annától, Jamandi Ádámtól, Árva Kató Margiton, Istók Jánoson és Endes Istvánon át, Perka Mihállyal és Jánó Ilonával bezárólag – mindenekelőtt saját helytállásukban, emberfeletti erőfeszítésükben bízhatnak, és csak titokban remélhetik, hogy segedelem után sóvárgó fohászuk meghallgatásra is talál a Zsoltárok könyvében foglaltak szerint: „Közel van az Úr a megtört szívűekhez, és a sebzett lelkűeket megsegíti”.

A létrontással viaskodó, balladisztikus krónikák sorából a címadó történet (*Ordasok tépte tájon*) Deáky András gyimesbükki küzdelmében tárja eléink az erdélyi kisebbségi sors sötét árnyait és szürkületbe takart reményeit. A megtartók fajtájából való univerzális tanárember példászerű helytállása többszörösen is határhelyzetben mutatja föl a romániai magyar sors – összmagyar vonatkozásban is relevánsnak tekinthető – múltját, jelenét és jövőbeli esélyét. Deáky tanár úr történelmi emlékezetet szociográfiai tényekkel ötvöző, olykor fikcióba hajló vallomásából idézek néhány különösen fontos és emlékezetes szövegrészt: „Így lengünk mi is, barátom, fonálán a sorsnak, mint ez a szál ökörnyál a két ezüstoffenyő között. [...] Mert mi, itt Gyimesbükkön, ha nem is az akasztófa árnyékában, de a folyamatos pusztítottság érzetével élünk immár több mint hetven év óta. [...] Szomorú, de való, sorsom akár keresztmetszete is lehet a romániai magyar értelmiségi sorsának. [...] A moldvai csángóságot ugye nagyjából elintézték, elvettek tőlük mindent, földet, iskolát, templomot, úgy értem, hogy az anyanyelven való imádkozás jogát is, tehát ők le van-

nak írva. Bár megjegyzem, nem olyan egyszerű ez. Mindezek ellenére csak nem sikerült beolvasztani teljességgel őket, mert kérem, egy népnek az eltüntetése nem megy olyan egyszerűen. [...] Sokszor borzalmas álmaim vannak, mintha ordasok tépte tájon élnék, látom a gyönyörű dámvadat, amint ide-oda cibálják, ráncigálják, tépik a ragadozók. Aztán utánuk megjelennek a dögevők, a keselyúk, bevégezni a pusztítást. [...] Hazudnék, ha azt állítanám, hogy nem változott itt, a mi gyimesbükkii életünkben semmi. Változott. Először is nem félek már. [...] Az állat talán belepusztulna ebbe a szélmalomharcnak tűnő küzdelemben, de én elhatároztam, hogy nem és nem, nem fogok többet félni. Talán csak az válhat ilyenné, aki elveszítette reményeit. Mert aki nem reménykedik, csak az tud nem félni. Talán a diktatúra éveiben is, ha nem a reménykedéseinkbe kapaszkodunk, talán hamarabb véget ér. [...] A vak is látja, mi folyik ellenünk, magyarok ellen országszerte. Ennek ellenére sikernek kell elkönyveljük a visszaállított anyanyelvű oktatást. [...] A legcsodálatosabb egyik fiatal tanítónő, egy moldvai, Klézséről származó csángó leányka vállalkozása volt. Elsőre nagyon nehezen boldogult, de ma már öröm hallgatni, hogy tanítja a gyermekeket, azt hiszem, a gyermekek öröme-nél csak az ő öröme nagyobb, hogy azon a nyelven tanít, amelyen először szólalt meg, s melyet fokozatosan próbáltak elvenni tőle, megpróbálták belefajítani. Mélységes mélyek kútjai az anyanyelvnek, bármennyire is hordják rá a követ, döngölik rá az agyagot, sosem lehet tudni, mikor és hol tör fel a mélyből. [...] Nemrég bent voltunk a Szeret menti Külső-Rekecsinben, egy csángó magyar faluban, melyet megpusztított az árvíz. Azóta sem tudom feledni azt a látványt. Nemcsak az ár pusztítása döbbenetes, hanem azok az életkörülmények, melyek között ezek az emberek élnek. Mert őket az árvíznél is sokkal nagyobb veszedelmek pusztították s pusztítják tovább. Csak az Isten van velük. [...] Ott hiánya a tudásnak a legnagyobb pusztító erő. Ugye az iskola másra sem tanította, tanítja, csak arra, hogy románá váljanak, a pap a templomban csak félelemre, a rettegésre, arra, hogy anyanyelvük az ördögnek a nyelve, s mi, akik innen testvérként megyünk hozzájuk, az ördög követői vagyunk. [...] Pedig istenem, milyen szépen beszélnek magyarul ott még mindig. Egy öreg bácsi, amikor az árvizet mesélte, így mondta: leszakadt a homály. Leszakadt a homály... Ki meri még ilyen szavak hallatán azt mondani, hogy ők nem

magyarok, hogy a csángók nem magyarok” (*Ordasok tépte tájon*).

Ferenczes István magánmitológiájaként olvasható a *Székely tántorgó*, amely riadalom és reménykedés kettősségében fogant lírai esszék, vallomások és novellák gyűjteménye. A rég- és közelmúltbeli emlékek a költői szemlélet dominanciájával, az empiria és fantázia, a valóság és látomás érintkezésével kelnek életre. A nagyjából Székelyföldre koncentrált írások – Tamási Áron, Kós Károly, Sütő András és Kányádi Sándor nyomán – a „szerelmes földrajzban”, a szülőföldre való hűségben, a megtartó hagyományban ismerik föl a világban való lét legfőbb értelmét. Az alapvetően költőként működő író élmény- és érzékenységszféraíról már az írások címében szereplő motívumok, illetve értékjelképek is sokat elárulnak. Olyasféle témamegjelölésekre gondolva, mint például *Erdélyi triptichon; Csíksomlyó: a mindenség, a titok, a csoda; Indián a Hargitán; Az erdélyi honvagy izei; Szerelmes Gyimesem; Székely tántorgó*, melyek a konfesszionális jellegű írások erkölcsi és eszmei dimenziói mellett a tér- és időkoordinátákat is pontosan kijelölik. A másik vonulat (*Augusztusi rabszódia; Gyásztól gyászig; Havazás énvelem; Tempromok; Hiányainknak összege; Kifele az időből*) egzisztencia és transzcendencia összefüggésében, a magasságszférák és mélységperspektívák relációjában érzékelteti a kisebbségi, azon belül a székely és csángó lét egyetemesíthető tartalmait. Erdélyi változatlanságok hollóidőben avagy létvégi hajrában a farkasveremben – mondhatnánk metaforikusan a kötet emléktereit és időrétegeit jellemezve.

Változó intenzitással, hol direkter, hol áttételesebb formában, de a *Székely tántorgó* majd minden darabjában hangsúlyosan van jelen a haza és annak hiánya, illetve a szülőföld és a haza paradox párhuzamossága. A szülőföldön elszenvedett otthontalanság- és idegenségélmény nyomasztó és deprimáló hangulata hatja át az írások világát. A vallomások mindegyike azt üzeni, hogy a hontalan, otthontalan, hazátlan ember/közösség léténél nincs szörnyűbb és abszurdabb lét a világban. Ezt a tátongó sebet, ezt az örökké sajnó hiányt elhordozni a lehető legnagyobb próbatétel. Az embertelenül súlyos és szállás kereszt elviseléséhez sokszor még a „megtartó irgalom”, a „gondviselő félelem” jelenléte is kevésnek tűnhet. A rendszerint sötét árnyakkal viaskodó, megrendítő írások a székely és csángó magyar sorsokba pillantva illúziótlan bátorsággal keresik-kutatják a napsütötte

sáv, az emberhez méltó, élhetőbb élet esélyét. A költőien stilizált és szakralitásával is felemelő kötetből idézek néhány jellemző szövegrészt: „Úgy szötte hazugságaiból hálóit körém a kor, a történelem, hogy még a szabad vergődés illúziójához sem adott reményt és hitet. [...] Talán csak egyetlen kaput hagyott a menekülésre, a magunk megváltására: az éneket, a verset” (*Egy keresztlevél hátára*); „Személyes meggyalázásunkká, vereségünké lett az 1956-os forradalom leverése. A pár napnyi felujjongás, felszuszánás után újból visszatért a félelem, újból kulákok lettünk, osztályellenségek, újból hazátlanok, bozgorok. Rövidesen megkezdődtek a perek, el-eltűnedezték a falvakból, falunkból is a férfiak” (*Erdélyi Triptichon*); „Szívem mellett, tenyéryni helyén a csöndnek és békességnek titkos csodaként ragyog az egyetlen, az én nemzeti ünnepem, Csíksomlyó pünkösdi búcsúja. [...] Csíksomlyó meghatározó élménye nélkül szegényebbnél is szegényebb lennék. [...] Engem Csíksomlyó a mindenséghez, a megfoghatatlanhoz, a titokhoz, a csodához vitt közelebb. Imádkozni is már csak itt tudok. Itt, ahol emlékezetemben felboronganak mélabúja a magyar gregoriánumnak, s mintha a Hargita fenyőinek orgonasípjain játszana a szél a *Te deumot*” (*Csíksomlyó: a mindenség, a titok, a csoda*); „Mert jaj annak, aki a végtelen tengernek háttal áll. A boldogtalanság végtelenjében lesz honos, itthonos. Erdélyi havak tengerén bolyongó kísértethajóként keres egy elvesztett hazát, szabad kikötőt, hogy aztán a Hargita vagy a Csomád zátonyain megszagattatva rádöbbenjen: a szilárdnak hitt talpalat-

nyi hely a lába alatt csak úszó jégtábla, s az, amit körötte végtelen tengernek hitt, az csak özönvíz, tavaszi árvíz, ki viszi az utat, a házat, az otthonot is. Nem világgá visz, csak világtalanít” (*Tengerszemem*).

Ferenczes István az újságcikkek és riportnovellák mellett több emlékezetes szépségű, katartikus erejű verset is írt a csángók sorsáról. A versvonulat része a *Csángók; Csángó bölcsődal; Töredék egy csángó eposzból*, és mindezek szintéziseként az életmű emblematicus darabja, a *Didergés* című hosszúvers. A kilencvenes évek végén született remekművében Ferenczes István a csángók átmeneti léthelyzetének, se ide, se oda tartozásának, nyelvromlásának, illetve kevert nyelvállapotának teremtett monumentális költői formát. A „volt voltam mogyariféle / lettem lett /

sem nem ilyen, sem nem olyan”; a „sehol es nem vagyok / senkié es volnék”; a „futnák bé Bukarest / azt mond bűdös oláh / ha mond mocsok bozgor / futnák ki Budapest” elárvultságot és megalázottságot tükröző lamentációja nyomán makacsul ismétlődik a lélekmélyiségekből fölfakadó, kétségbeesett kérdés: „hol hát lenne haza [...] hol volna hát hazám / talán cédrus fába / talán a tengerbe”. A hazáját, önazonosságtudatát és lelki nyugalmát mindhiába kereső ember didergése egyetemes érvényű létmetaforaként jelenik meg a versben. Mindez gondolatilag is tökéletesen egybecseng az egyik legeszméletesebb vallomás (*Ordások tépte tájon*) utolsó soraival: „Magyarok vagyunk. Magyarok, akik fától fáig sírva élnek, végetes egyvégbe hullatják könnyeik, akik fölött ott székel örökkön a homály, s amely időről időre ránk szakad.”

Tékozló fiú